

بررسی وضعیت هویتی دانش‌آموزان و بازاندیشی در کارکردهای آموزش و پرورش

محمد امینی^۱

علی یزدخواستی^۲

رضا جعفری هرندی^۳

تاریخ دریافت: ۹۱/۲/۱۸ تاریخ پذیرش: ۹۱/۱۰/۱۲

چکیده

یکی از مهم‌ترین اهداف و کارکردهای نظام‌های آموزش و پرورش، فراهم ساختن شرایط لازم برای رشد هویت دانش‌آموزان است.

هدف از این پژوهش، بررسی و تحلیل وضعیت هویتی دانش‌آموزان مقطع متوسطه شهر اصفهان در راستای تأمل و بازاندیشی در کارکردهای نظام آموزشی و برنامه‌های درسی می‌باشد. با توجه به نقش و اهمیت رشد موزون و یکپارچه هویت در شکوفایی ویژگی‌ها و قابلیت‌های مختلف دانش‌آموزان مقطع متوسطه که در مرحله حساس رشد هویت خود به سر می‌برند، این تحقیق تلاش کرده است تا تصویری روشن و دقیق از وضعیت موجود هویت دانش‌آموزان در ابعاد فردی، اجتماعی، دینی و ملی ارائه نماید. جامعه آماری این تحقیق، دانش‌آموزان سال سوم مقطع متوسطه شهر اصفهان در سال تحصیلی ۱۳۸۹-۹۰ بودند که به روش نمونه‌گیری خوشه‌ای تصادفی چند مرحله‌ای نمونه‌ای شامل ۲۹۴ دانش‌آموز انتخاب گردیدند. ابزار جمع‌آوری اطلاعات، یک پرسشنامه محقق ساخته روا و پایا بود. نتایج حاصل از این پژوهش، بیانگر آن می‌باشد که دانش‌آموزان مورد تحقیق از نظر هویت فردی و ملی در سطح مناسبی قرار داشتند؛ ولی از نظر هویت دینی و اجتماعی، ضعیف و کمتر از حد متوسط بودند. همچنین میان دانش‌آموزان دختر و پسر از نظر هویت فردی و دینی تفاوت معناداری وجود داشت. از نظر هویت فردی، پسران و از جنبه هویت دینی، دختران دارای وضعیت بهتری بودند. در عین حال رابطه معناداری بین وضعیت اشتغال مادران و هویت دانش‌آموزان در بعد اجتماعی مشاهده گردید.

واژگان کلیدی: هویت، هویت اجتماعی، هویت ملی، هویت فردی، هویت دینی

۱. استادیار گروه علوم تربیتی دانشگاه کاشان amini2740@yahoo.com

۲. استادیار گروه علوم تربیتی دانشگاه کاشان Yazdkhasty@kashanu.ac.ir

۳. استادیار گروه علوم تربیتی دانشگاه قم rjafarih@yahoo.com

مقدمه

یکی از مهم‌ترین و اساسی‌ترین مفاهیم علوم اجتماعی و روانشناسی که دلالت‌ها و آثار مختلف آن، عرصه‌های مختلف از جمله نظام آموزشی و نحوه سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی آن را تحت تاثیر قرار می‌دهد، مفهوم هویت^۱ می‌باشد. در واقع باید گفت هویت از جمله مفاهیم بین رشته‌ای^۲ است که در حوزه‌های مختلفی چون فرهنگ، سیاست، اخلاق، عرفان و حتی اقتصاد مورد توجه قرار گرفته و البته از مفاهیم و مباحث بنیادی در حوزه‌های علوم روانشناسی و علوم اجتماعی است (گودرزی، ۱۳۸۵). اهمیت و جایگاه این مفهوم در برنامه‌های آموزشی^۳ و درسی^۴ مقطع متوسطه^۵، از اهمیت بیشتری برخوردار است؛ چرا که "یکی از تکالیف عمده نوجوانان در جامعه، یافتن پاسخی عملی به این سؤال است که من کیستم؟" (ماسن و همکاران، ۱۳۷۰: ۵۷۸). دقیقاً به همین علت است که یکی از وظایف مهم نظام‌های آموزشی، کمک به دانش‌آموزان در زمینه رشد موزون و مناسب هویت خود می‌باشد. در واقع، از نظام آموزش و پرورش انتظار می‌رود که به دانش‌آموزان کمک کند تا "خود را چنان که هستند و بدان‌گونه که می‌توانند باشند، به درستی بشناسند و شیوه زندگی خود را بر اساس توانایی‌ها، استعدادها و در راستای تحقق باورها و آرزوهایی که دارند، سازماندهی کنند" (لطف آبادی، ۱۳۸۴: ۸). به بیان دیگر، مدرسه به عنوان یکی از مهم‌ترین نهادهای آموزشی، فرهنگی و ایدئولوژیکی است که می‌تواند نقش مؤثری در زمینه ایجاد و تثبیت هویت داشته باشد (صادق‌زاده و منادی، ۱۳۸۷). با توجه به مطالب مذکور، بررسی ابعاد هویتی دانش‌آموزان در مقطع متوسطه که در دوره رشد و شکل‌گیری هویت قرار دارند، تصویر روشنی از وضعیت موجود آنها را فراهم می‌کند.

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

اندیشمندان و صاحب‌نظران مختلف، هر یک بر اساس مبنای فکری و معرفتی خود، برداشت و تبیین خاصی از مفهوم و ماهیت هویت بیان داشته‌اند که عمدتاً بیانگر نوع نگاه و دیدگاه

1. identity
2. interdisciplinary concept
3. educational programs
4. curriculum
5. secondary level

خاص آن‌ها نسبت به این پدیده می‌باشد. قبل از پرداختن به این تعاریف و تبیین‌ها، شاید توجه به ریشه لغوی و واژه‌شناختی کلمه هویت بتواند بهتر ما را به دلالت‌های معنایی و مفهومی آن هدایت کند. در فرهنگ دهخدا (۱۳۴۱)، هویت به معنای تشخیص و وجود خارجی آمده و تأکید شده که هویت گاه بر ماهیت و تشخیص، اطلاق می‌گردد که حقیقت جزئی است و گاه به معنای وجود خارجی است. فرهنگ عمید (۱۳۸۲) نیز هویت را در معانی حقیقت شیء یا شخص که مشتمل بر صفات جوهری او باشد؛ شخصیت؛ ذات؛ هستی و وجود منسوب به او آورده است. اما واژه هویت به مفهوم امروزی آن برای اولین بار توسط فروید^۱ به صورت کاملاً تصادفی مورد استفاده قرار گرفته و آن را با معنای ضمنی روانی و اجتماعی آمیخته کرده است. در واقع، از نظر فروید، هویت به ارزش‌های منحصر به فردی اشاره می‌کند که با عنایت و اتکاء به گذشته ویژه و منحصر به فرد شخص پدید می‌آید (محسنی، ۱۳۷۵). بعد از فروید، اریکسون^۲ معروف‌ترین اندیشمندی است که تلاش کرده است تا در قالب نظریه روانی - اجتماعی^۳ خود، تبیینی دقیق و جامع از مفهوم هویت ارائه دهد. از دیدگاه این صاحب‌نظر نوجوان باید "بین آن تصور و برداشتی که از خود دارد و آن تصویری که از استنباط و انتظار دیگران از خود دارد هماهنگی ایجاد کند" (اریکسون، ۱۹۵۶: ۹۴). از این رو، اریکسون تأکید می‌کند که هویت، زمانی حاصل می‌شود که "فرد به یک احساس منسجم از اینکه در زندگی به دنبال چه چیزی است، دست یافته باشد. از سوی دیگر، اگر ابهامات بیش از حد درباره تعهدات و ارزش‌های کنونی، برای فرد مطرح باشد، نتیجه آن بحران هویت^۴ است" (میلر، ۱۳۷۹: ۱۳۸). در واقع، اگر جوان یکی کردن نقش‌ها در موقعیت‌های متفاوت چنان موفق شود که در ادراک از خویش به تداوم برسد، هویت ایجاد شده است. اگر نتواند در جنبه‌های مختلف به ایجاد حس پایداری برسد، آشفتگی نقش ایجاد می‌شود" (بیلر، ۱۳۶۹: ۱۱۳). با توجه به مطالب فوق است که اریکسون (۱۹۶۸) تأکید می‌کند که اصولاً هر عامل رشدی که به جوان کمک کند تا با اطمینان از خود، متوجه شود که از سایر افراد مجزا و متمایز است و در حد معقولی دارای

1. Freud

2. Erikson

3. psycho - social theory

4. identity diffusion

ثبات رأی و یکپارچگی رفتاری است و در عین حال، خود را شبیه به تصویری بدانند که دیگران از او دارند، احساس هویت کاملی از خود در فرد به وجود می‌آید. متقابلاً هر عاملی که در استنباط‌های جوان از خود اختلال ایجاد کند، باعث سردرگمی یا آشفتگی هویت می‌گردد. مجموعاً آنکه اریکسون با تبیین دیدگاهی از رشد که به خود فرد و عوامل فرهنگی و اجتماعی پیرامونی وی می‌پردازد، معتقد است که جوان "در تلاش است تا این موضوع را کشف کند که واقعاً که هست و دیگران چگونه او را می‌بینند" (رهنما و عبدالملکی، ۱۳۸۷: ۳۵).

اما گذشته از اریکسون، یکی دیگر از نظریه‌پردازانی که تحت تأثیر دیدگاه‌های وی در صدد بررسی مسأله هویت و چگونگی شکل‌گیری آن برمی‌آید، مارسیا^۱ می‌باشد. این صاحب‌نظر، برای طبقه‌بندی و ارائه تبیینی دقیق‌تر از هویت، ابزار مصاحبه نیم‌ساخت‌مندی را تدوین کرد تا وضعیت هویتی نوجوانان و جوانان را در حوزه‌های مذهبی^۲، فعالیت‌های اجتماعی^۳ و ارزش‌های سیاسی^۴ مشخص سازد. بر اساس نتایج حاصل از اجرای این مصاحبه، نهایتاً مارسیا چهار وضعیت هویتی را تحت عناوین هویت‌های سردرگم، زودرس، دیررس و هویت موفق، شناسایی و معرفی می‌کند. از دیدگاه مارسیا (۱۹۶۶) افراد دارای هویت موفق، کسانی هستند که راه‌های مختلف را بررسی کرده و سرانجام در مورد مسیر و راه مناسب و درست شخصاً تصمیم‌گیری می‌کنند. همچنان‌که در حوزه باورها و نگرش‌ها نیز، آنان اعتقادات گذشته خود را مورد بررسی و بازبینی قرار داده و از این رهگذر به نوعی ثبات عقیدتی دست می‌یابند.

لووینگر^۵ در نظریه هویتی خود، از اصطلاح "تحول من" استفاده کرده که ناظر بر توضیح و تبیین عوامل مؤثر در تحول شخصیت و هویت فرد می‌باشد. این صاحب‌نظر با شناسایی شش مرحله در روند رشد و تحول هویت که شامل مراحل پیش اجتماعی^۶،

1. Marcia
2. religious domain
3. social activities
4. political values
5. Loevinger
6. pre – social stage

همزیستی^۱، تکانشی^۲، انطباقی^۳، هوشیاری^۴، استقلال^۵ و یکپارچگی^۶ می‌باشد، آخرین و بالاترین مرحله یعنی یکپارچگی را مرحله‌ای معرفی می‌کند که طی آن فرد می‌تواند تمامی تعارضات و کشمکش‌های موجود در مراحل قبلی را درنور دیده و به ثبات هویتی لازم دست یابد (به نقل از کراگر، ۱۹۹۷). همچنین از دیدگاه هیون^۷ (۱۹۹۴) مهم‌ترین وظیفه و تکلیف هر فرد در زندگی، از نوزادی و کودکی تا نوجوانی و بزرگسالی، شناخت و پذیرش خود است؛ یعنی اینکه هر فرد در تلاش است تا احساسی از هویت خود کسب کرده و کیستی خود را دریافته و تشخیص دهد.

اما در سال‌های اخیر، گرایش غالب در میان صاحب‌نظران و اندیشمندان در زمینه بررسی هویت، تحلیل و تبیین فرایند و چگونگی رشد هویت و نحوه دستیابی افراد به یک وضعیت یا سبک هویتی^۸ است. از جمله این صاحب‌نظران برزونسکی^۹ (۲۰۰۳) است که با بیان اینکه سبک هویتی، نشانگر روش‌هایی است که بر اساس آن افراد نسبت به ساخت یا اصلاح هویت خود اقدام می‌کنند، ابزار خاصی را تحت عنوان فهرست سبک هویت^{۱۰} طراحی کرده و بر مبنای داده‌های آن سه سبک هویتی، تحت عناوین سبک‌های اطلاعاتی^{۱۱}، هنجاری^{۱۲} و سردرگم یا اجتنابی^{۱۳} را شناسایی می‌کند. افراد دارای سبک اطلاعاتی، به صورت فعال، اطلاعات مرتبط با خود را جستجو و ارزیابی کرده و به هنگام مواجهه با موقعیت‌ها و شرایط ناهمخوان، فعالانه به تغییر یا اصلاح جنبه‌هایی از هویت خود اقدام می‌کنند. در سبک هنجاری، افراد تجویزات و ارزش‌های اساسی و مهم دیگران و

1. symbiotic stage
2. impulsive stage
3. conformist stage
4. conscientious stage
5. autonomous stage
6. integrated stage
7. Heaven
8. identity style
9. Berzonsky
10. Identity style Inventory (ISI)
11. informational style
12. normative style
13. diffuse / avoidant style

برگرفته از نظم موجود^۱ را مورد توجه قرار داده و جهت هم‌نوایی و انطباق با آنها رفتار می‌کنند. نهایتاً در سبک سردرگم یا اجتنابی، افراد اصولاً از مواجهه و مقابله با موقعیت‌های تعارض‌آمیز، که مستلزم اتخاذ تصمیمات منطقی است اجتناب ورزیده و یا مقابله با آنها را به تأخیر انداخته و دائماً دفع الوقت می‌کنند (کروستی و همکاران، ۲۰۰۹). از سوی دیگر، برونر (۱۹۶۶) به نقل از مشایخ) با به کارگیری اصطلاح روانشناسی فرهنگی^۲، اهمیت و جایگاه پدیده‌ها و مسائل فرهنگی، اجتماعی و تاریخی را در شکل‌گیری هویت افراد خاطرنشان ساخته و تصریح می‌کند که تشخیص هویت یک شخص، همانند بازگشایی قفل‌ها و دستیابی به چارچوب فرهنگی او می‌باشد. برای تشخیص هویت فرد، باید به چارچوب‌های فرهنگی که منشأ رفتار اوست، پی برد. همچنین ریوس^۳ (۲۰۰۹) با استناد به دیدگاه‌های اندیشمندان مختلف مانند مورگان^۴، گلدستین^۵ و جانسون^۶ تأکید می‌کند که پژوهش‌های اخیر در مورد هویت کاملاً از این موضع دفاع می‌نماید که هویت، اصولاً یک فرایند ارتباطی، اجتماعی و مبتنی بر مذاکره^۷ می‌باشد. این نکته بدان معناست که هویت، یک فرآیند صرفاً درونی و فردی نبوده و افراد هیچگاه به تنهایی سازنده و ایجادکننده هویت خود نیستند. بلکه هویت از طریق پیوند و ارتباط با دیگران است که شکل می‌گیرد.

از سوی دیگر در زمینه هویت و بررسی آثار و دلالت‌های گوناگون آن، تحقیقات مختلفی توسط پژوهشگران این عرصه انجام گرفته است که خود نشان‌دهنده اهمیت و جایگاه این مفهوم می‌باشد. کراس و آلن^۸ (۲۰۰۷) در پژوهش خود، تأثیرات وضعیت هویتی دانش‌آموزان را بر روی سطح پیشرفت تحصیلی^۹ آنها مورد بررسی قرار داده و نتیجه‌گیری می‌کنند آن دسته از فراگیرانی که دارای استانداردهای بالای هویت هستند،

1. present order

2. cultural psychology

3. Reeves

4. Morgan

5. Goldstein

6. Johnson

7. relational , socially negotiated

8. Cross & Allen

9. academic achievement

عملکرد تحصیلی بهتری داشته و در زمینه انجام فعالیت‌های یادگیری خود، تکلیف‌مدار^۱ بوده و انتظارات آموزشی را به طور معناداری برآورده می‌سازند. همچنین، پژوهش‌شاناهان و پیچی^۲ (۲۰۰۷) نیز مؤید وجود رابطه مثبت و قوی میان رشد عناصر هویتی فرد و بهبود بهبود و ارتقاء عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان است. تحقیق لی^۳ و همکاران (۲۰۱۰) نیز به نوبه خود نشانگر آن است که دانش‌آموزان برخوردار از هویت اجتماعی مناسب در مقایسه با سایر دانش‌آموزان، موفق‌تر عمل کرده و دارای استقلال شناختی^۴ بیشتری هستند. توماس و کولومبوس^۵ (۲۰۱۰) در پژوهش خود بر وجود ارتباط تنگاتنگ میان سه عنصر فرهنگ، هویت و یادگیری تأکید کرده و معتقدند که فرهنگ و هویت فرد است که تفکر، عمل و تعاملات اجتماعی و نهایتاً عملکرد و پیشرفت تحصیلی هر فرد را تعیین می‌کند. لذا در هر تلاشی برای برنامه‌ریزی فرهنگی و آموزشی باید این واقعیت مهم را مورد توجه قرار داد. پژوهش رودریگوئز، شوارتز و وایت بون^۶ (۲۰۱۰) وجود پیوند و ارتباط منطقی میان سه بعد فردی، قومی و ملی را تأیید کرده و اذعان می‌کنند که این رابطه، باعث می‌شود که فرد، ادراکی مناسب از جهان پیرامون خود به دست آورده و در کاهش یا حل تعارضات و چالش‌های هویتی خود موفق گردد. همچنین برمن، ویمس و پتکاس^۷ (۲۰۰۹) در تحقیق خود بر روی دانش‌آموزان دبیرستانی، ضمن اشاره به مشکلات هویتی تعدادی از آنها تأیید می‌کنند که این مشکلات، پیش‌بینی‌کننده مناسبی برای تشخیص مسائل و بحران‌های روانشناختی دانش‌آموزان در مراحل بعدی رشد می‌باشد. آندریوس، مک گلین و مایکوک^۸ (۲۰۰۹) در پژوهشی تأثیر مثبت تدریس تاریخ را بر روی ایجاد و شکل‌گیری هویت دانش‌آموزان، گزارش کرده و به سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان آموزشی توصیه می‌کنند که مدارس و محیط‌های آموزشی، باید شرایط و بسترهای لازم را برای رشد و تکامل هویت

1. task - oriented

2. Shanahan & Pychy

3. Lee

4. cognitive autonomy

5. Thomas & Columbus

6. Rodriguez , Schwartz & Withbourne

7. Berman , Weems & Petkus

8. Andrews , McGlynn & Mycock

دانش‌آموزان تدارک نمایند.

از سوی دیگر، کهنه‌پوشی و کهنه‌پوشی (۱۳۸۸: ۱۳۱) با اشاره به اینکه "طبق تحقیقات متعدد، مصادیق عینی هویت ملی علی‌رغم تأکید زیاد رسانه‌ها و برنامه‌های درسی در جامعه ایران ضعیف می‌باشد" در پژوهش خود، ضمن تأیید برخورد غیر علمی و سیاسی با مفهوم هویت در نظام آموزشی ایران، تصریح می‌کنند این رویکرد، موجبات تضعیف احساس تعلق و میزان تعهد به جامعه را فراهم کرده و افراد را به حاشیه و انزوا و ناهنجاری‌های اجتماعی می‌کشاند. "در عمل، آنچه را در رویکرد آموزش هویت به حساس‌ترین سن هویت یعنی نوجوانی شاهد هستیم، رویکردی است که همچنان در پارادایم قدیمی ملت‌سازی باقی مانده و هرگونه تکثری را در درون کشور نفی می‌کند. این رویکرد می‌تواند به نتایج زیانباری در عرصه احساس تعلق و تعهد به جامعه بینجامد و یا حتی به بحران هویت تبدیل شود" (کهنه‌پوشی و کهنه‌پوشی، ۱۳۸۸: ۱۳۶). تحقیق رجایی، بیاضی و حبیبی‌پور (۱۳۸۸) بیانگر آن است که افرادی که نمره‌های بالایی در باورهای مذهبی اساسی داشتند، در بحران هویت نمره کمتر و در سلامت عمومی نمره بیشتری کسب کرده‌اند. تحقیق صادق‌زاده و منادی (۱۳۸۷) نیز نشانگر آن است که محتوای کتب درسی تاریخ و فارسی دوره متوسطه رشته علوم انسانی به طور متعادل و متوازن به نمادهای هویت ملی توجه نکرده است و محتوای این کتب، نمی‌تواند نقش چندان مؤثری در تقویت و پرورش هویت ملی دانش‌آموزان ایفا کند. پژوهش آذرخش (۱۳۸۷) نشانگر وجود همبستگی معنادار بین متغیرهای سن، پایگاه اقتصادی، اجتماعی و تحصیلات پدر با هویت دینی دانش‌آموزان می‌باشد. پژوهش فرزانه‌خو (۱۳۸۷) مؤید ارتباط میان پایگاه هویتی دانش‌آموزان دختر و عملکرد خانواده می‌باشد. فرهنگد (۱۳۸۷) نیز در تحقیق خود ثابت می‌کند که میان تغییرات ایجاد شده در هویت جوانان و کاربرد فناوری اطلاعات و ارتباطات و فرایند جهانی شدن فرهنگ، ارتباط وجود دارد. صالحی عمران و شکیباییان (۱۳۸۶) در تحقیق خود نشان می‌دهند که در کتب درسی دوره ابتدایی به نمادهای هویت ملی توجهی نشده و لذا کتاب‌های مذکور نمی‌توانند نقش چندان مؤثری در شکل‌دهی و تحکیم مؤلفه‌های اسطوره‌ای و نمادین هویت ملی دانش‌آموزان داشته باشند. همچنین شرفی جم (۱۳۸۵) با تأکید بر اتخاذ رویکرد آسیب‌شناسانه نسبت به

بحران هویت، از گسست فرهنگی، تضاد نسل‌ها، مهاجرت وسیع، تحولات فزاینده، فناوری ماهواره و گسترش شهرنشینی به عنوان نقاط آسیب‌پذیر هویت در ایران نام می‌برد. رضانی (۱۳۸۴) نیز در پژوهش خود نتیجه‌گیری می‌کند که بین سرمایه فرهنگی و هویت اجتماعی و نیز میان جنسیت و هویت رابطه معناداری وجود دارد. پژوهش شیخاوندی (۱۳۸۳) نیز مؤید آن است که مرور برخی کتب درسی نشان می‌دهد که در آن‌ها به مقوله‌های هویت و فرهنگ قومی پرداخته نشده است. در پژوهش منادی (۱۳۸۳) این نکته مورد تصریح قرار گرفته است که علاقه‌مندی به وطن و ملی‌گرایی در میان دانش‌آموزان دوره متوسطه بسیار ضعیف است و تعداد انگشت‌شماری این علاقه را نشان داده‌اند... در عین حال، شناخت و علاقه به حفظ آثار تاریخی نیز برای آن‌ها چندان مهم نیست. پژوهش لطف‌آبادی (۱۳۸۲ و ۱۳۸۱) در مورد دانش‌آموزان ایرانی مؤید آن بوده است که درصد قابل توجهی از دانش‌آموزان متوسطه (۶۴٪) معتقدند که آموزش دروسی مانند تاریخ، جغرافیا و ادبیات فارسی هویت ملی و روح ایران‌دوستی را در دانش‌آموزان تقویت نمی‌کند. به هر صورت، با توجه به مطالبی که در فوق در زمینه مبانی نظری و پژوهشی هویت ذکر شد این پژوهش تلاش کرده است تا از طریق بررسی و تحلیل وضعیت هویتی دانش‌آموزان سال سوم مقطع متوسطه به سؤالات زیر پاسخ دهد:

۱. وضعیت برخورداری دانش‌آموزان مقطع متوسطه از نظر هویت فردی چگونه است؟
۲. وضعیت برخورداری دانش‌آموزان مقطع متوسطه از نظر هویت دینی چگونه است؟
۳. وضعیت برخورداری دانش‌آموزان مقطع متوسطه از نظر هویت ملی چگونه است؟
۴. وضعیت برخورداری دانش‌آموزان مقطع متوسطه از نظر هویت اجتماعی چگونه است؟
۵. آیا وضعیت هویتی دانش‌آموزان متوسطه با توجه به ویژگی‌های دموگرافیک (جنسیت، رشته تحصیلی، شغل مادر، شغل پدر، تحصیلات مادر، تحصیلات پدر) با هم تفاوت دارند؟

روش‌شناسی پژوهش

این تحقیق در زمره پژوهش‌های توصیفی - پیمایشی است. در پژوهش توصیفی که نوعی تحقیق کمی است به توصیف دقیق پدیده‌های تربیتی پرداخته می‌شود و در پژوهش

پیمایشی از تعدادی از افراد خواسته می‌شود تا به تعدادی سؤال پاسخ دهند. لذا این تحقیق در زمره پژوهش‌های توصیفی - پیمایشی است. زیرا تلاش داشته تصویری از وضعیت برخورداری دانش‌آموزان مقطع متوسطه از هویت را به کمک نظرات آن‌ها به دست آورد. جامعه آماری این پژوهش، کلیه دانش‌آموزان سال سوم مقطع متوسطه شهر اصفهان ($N=13266$) می‌باشد که به روش نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای چند مرحله‌ای تعداد ۲۹۴ نفر به عنوان نمونه انتخاب شدند. از آنجا که جامعه آماری همگون و متجانس است و در عین حال وسعت زیاد دارد از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای استفاده شد. بدین صورت که ابتدا از بین نواحی پنج‌گانه شهر اصفهان یک ناحیه به صورت تصادفی انتخاب گردید و در مرحله بعد از هر ناحیه ۲ دبیرستان پسرانه و ۲ دبیرستان دخترانه نیز به صورت تصادفی انتخاب شد و دانش‌آموزان سال سوم آن‌ها به پرسشنامه پاسخ دادند. قابل ذکر است برای برآورد حجم نمونه ابتدا یک مطالعه مقدماتی بر روی ۳۰ نفر از جامعه صورت گرفت و با برآورد واریانس و سپس به کمک فرمول کوهن تعداد نمونه تعیین شد. ابزار جمع‌آوری اطلاعات در این پژوهش، پرسشنامه محقق‌ساخته بود که با عنایت به مبانی نظری و سوابق پژوهشی موجود، دربردارنده ۴ بُعد هویت و ۳۰ گویه بود. بُعد هویت فردی ۱۰ گویه، بُعد هویت دینی ۹ گویه، بُعد هویت اجتماعی ۵ گویه را شامل گردید. در ضمن جنس، رشته تحصیلی، شغل مادر، شغل پدر، تحصیلات مادر و تحصیلات پدر نیز به عنوان ویژگی‌های دموگرافیک مورد بررسی قرار گرفت. در طراحی سؤالات پرسشنامه از مقیاس پنج‌درجه‌ای لیکرت استفاده گردید. برای تعیین روایی محتوایی پرسشنامه مذکور از دیدگاه‌های تخصصی کارشناسان و اساتید مربوط استفاده و جهت تأمین پایایی آن نیز با استفاده از آزمون آلفای کرونباخ، مقدار پایایی ۰/۹۳ و با روش کودر ریچاردسون که همسانی درونی آزمون را نیز می‌سنجد، مقدار پایایی ۰/۸۷ محاسبه شد که نشان‌دهنده پایایی مناسب ابزار است. به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها، از شاخص‌های آمار توصیفی (فراوانی، درصد، میانگین و انحراف معیار) و آمار استنباطی (آزمون t تک متغیر و t مستقل برای متغیرهای دوسطحی و آزمون تحلیل واریانس برای متغیرهای چند سطحی) استفاده گردید.

یافته‌های پژوهش

قبل از ارائه یافته‌های استنباطی مرتبط با سؤالات پژوهش، جدول توصیفی وضعیت هویتی

دانش‌آموزان در ابعاد چهارگانه نشان داده می‌شود.

جدول شماره ۱. توصیف وضعیت هویتی دانش‌آموزان در ابعاد چهارگانه

شاخص‌ها ابعاد هویت	میانگین	انحراف معیار
هویت فردی	۳/۳۳	۰/۵۹۹
هویت دینی	۲/۱۸	۰/۸۰۱
هویت علمی	۳/۶۵	۰/۰۶۱
هویت اجتماعی	۲/۳۷	۰/۸۷۴

سؤال اول: وضعیت برخورداری دانش‌آموزان مقطع متوسطه از نظر هویت فردی چگونه است؟

به منظور دستیابی به پاسخ سوال اول پژوهش ده (۱۰) پرسش در پرسشنامه قرار گرفته (پرسش‌های ۱ تا ۱۰) که در ادامه ابتدا نتایج توصیفی و سپس نتایج استنباطی بیان می‌گردد.

جدول شماره ۲. ارزیابی پاسخگویان نسبت به سؤال اول پژوهش

ارزیابی	میانگین فراوانی	درصد	میانگین
کاملاً مخالف	۰	۰	۳/۳۳
تا حدودی مخالف	۲۲	۷/۵	
مطمئن نیستم (متوسط)	۱۷۱	۵۸/۲	
تا حدودی موافق	۹۷	۳۳	
کاملاً موافق	۲	۰/۷	
بدون پاسخ	۲	۰/۷	
جمع	۲۹۴	۱۰۰	

نتایج جدول نشان می‌دهد:

۷/۵ درصد از پاسخگویان با برخورداری دانش‌آموزان مقطع متوسطه از هویت فردی، کاملاً مخالف یا تا حدودی مخالف هستند.

۵۸/۲ درصد از پاسخگویان به برخورداری دانش‌آموزان مقطع متوسطه از هویت فردی، مطمئن نیستند.

۳۳/۷ درصد از پاسخگویان با برخورداری دانش‌آموزان مقطع متوسطه از هویت فردی، تا حدودی موافق یا کاملاً موافق هستند.

میانگین وزنی ۳/۳۳ از ۵ نشان می‌دهد پاسخگویان با برخورداری دانش‌آموزان مقطع متوسطه از هویت فردی، تا حدودی موافق هستند.

تحلیل استنباطی: نظر به اینکه نرمال بودن توزیع نمرات به کمک آزمون کالموگروف-اسمیرنوف تأیید گردید از آزمون‌های پارامتریک و در اینجا از آزمون t تک متغیره، برای تحلیل استنباطی استفاده می‌کنیم.

جدول شماره ۳. نتایج آزمون t تک متغیره، مقایسه میانگین با میانگین فرضی ($m=3$)

میانگین فرضی	میانگین	انحراف معیار	T	Df	سطح معناداری (Sig)
۳	۳/۳۳	۰/۵۹۹	۹/۴۷	۲۹۳	<۰/۰۰۰۵

مطابق نتایج جدول بالا، مقدار سطح معنی‌داری (ارزش یا مقدار p) برابر $<0/0005$ است و چون این مقدار کمتر از $0/01$ خطا است، لذا تفاوت مشاهده شده از نظر آماری در سطح اطمینان ۹۹ درصد معنادار است. به عبارت بهتر، پاسخگویان با برخورداری دانش‌آموزان مقطع متوسطه از هویت فردی تا حدودی موافق هستند. به عبارت دیگر دانش‌آموزان بیش از سطح متوسط دارای هویت فردی بوده‌اند.

سؤال دوم: وضعیت برخورداری دانش‌آموزان مقطع متوسطه از نظر هویت دینی چگونه است؟

به منظور دستیابی به پاسخ سؤال دوم پژوهش نه (۹) پرسش در پرسشنامه قرار گرفته (پرسش‌های ۱۱ تا ۱۹) که در ادامه ابتدا نتایج توصیفی و سپس نتایج استنباطی بیان می‌گردد.

جدول شماره ۴. ارزیابی پاسخگویان نسبت به سؤال دوم پژوهش

ارزیابی	میانگین فراوانی	درصد	میانگین
کاملاً مخالف	۶۱	۲۰/۷	۲/۱۸
تا حدودی مخالف	۱۳۷	۴۶/۶	
مطمئن نیستم (متوسط)	۷۰	۲۳/۸	
تا حدودی موافق	۲۲	۷/۵	
کاملاً موافق	۱	۰/۳	
بدون پاسخ	۳	۱	
جمع	۲۹۴	۱۰۰	

نتایج جدول نشان می‌دهد:

۶۷/۳ درصد از پاسخگویان با برخورداری دانش‌آموزان مقطع متوسطه از هویت دینی، کاملاً مخالف یا تا حدودی مخالف هستند.

۲۳/۸ درصد از پاسخگویان به برخورداری دانش‌آموزان مقطع متوسطه از هویت دینی، مطمئن نیستند.

۷/۸ درصد از پاسخگویان با برخورداری دانش‌آموزان مقطع متوسطه از هویت دینی، تا حدودی موافق یا کاملاً موافق هستند.

میانگین وزنی ۲/۱۸ از ۵ نشان می‌دهد پاسخگویان با برخورداری دانش‌آموزان مقطع متوسطه از هویت دینی، تا حدودی مخالف هستند.

تحلیل استنباطی: نظر به اینکه نرمال بودن توزیع نمرات به کمک آزمون کالموگرف-اسمیرنف تأیید گردید، از آزمون‌های پارامتریک و در اینجا از آزمون t تک متغیره، برای تحلیل استنباطی استفاده می‌کنیم.

جدول شماره ۵. نتایج آزمون t تک متغیره، مقایسه میانگین با میانگین فرضی ($m=3$)

میانگین فرضی	میانگین	انحراف معیار	T	Df	سطح معناداری (Sig)
۳	۲/۱۸	۰/۸۰۱	-۱۷/۵۲	۲۹۳	<۰/۰۰۰۵

مطابق نتایج جدول بالا، مقدار سطح معنی‌داری (ارزش یا مقدار p) برابر $<0/0005$ است و چون این مقدار کمتر از $0/01$ خطا است، لذا تفاوت مشاهده‌شده از نظر آماری در سطح اطمینان ۹۹ درصد معنادار است. به عبارت بهتر، پاسخگویان با برخورداری دانش‌آموزان مقطع متوسطه از هویت دینی تا حدودی مخالف هستند. به عبارت دیگر دانش‌آموزان کمتر از سطح متوسط دارای هویت دینی بوده‌اند.

سؤال سوم: وضعیت برخورداری دانش‌آموزان مقطع متوسطه از نظر هویت ملی چگونه است؟

به منظور دستیابی به پاسخ سؤال سوم پژوهش شش (۶) پرسش در پرسشنامه قرار گرفته (پرسش‌های ۲۰ تا ۲۵) که در ادامه ابتدا نتایج توصیفی و سپس نتایج استنباطی بیان می‌گردد.

جدول شماره ۶. ارزیابی پاسخگویان نسبت به سؤال سوم پژوهش

ارزیابی	میانگین فراوانی	درصد	میانگین
کاملاً مخالف	۸	۲/۷	۳/۶۵
تا حدودی مخالف	۲۹	۹/۹	
مطمئن نیستم	۸۰	۲۷/۲	
تا حدودی موافق	۱۱۹	۴۰/۵	
کاملاً موافق	۵۲	۱۷/۷	
بدون پاسخ	۶	۲	
جمع	۲۹۴	۱۰۰	

نتایج جدول نشان می‌دهد:

۱۲/۶ درصد از پاسخگویان با برخورداری دانش‌آموزان مقطع متوسطه از هویت ملی، کاملاً مخالف یا تا حدودی مخالف هستند.

۲۷/۲ درصد از پاسخگویان به برخورداری دانش‌آموزان مقطع متوسطه از هویت ملی، مطمئن نیستند.

۵۸/۲ درصد از پاسخگویان با برخورداری دانش‌آموزان مقطع متوسطه از هویت ملی، تاحدودی موافق یا کاملاً موافق هستند.

میانگین وزنی ۳/۶۵ از ۵ نشان می‌دهد پاسخگویان با برخورداری دانش‌آموزان مقطع متوسطه از هویت ملی، تا حدودی موافق هستند.

تحلیل استنباطی: نظر به اینکه نرمال بودن توزیع نمرات به کمک آزمون کالموگروف-اسمیرنف تأیید گردید از آزمون‌های پارامتریک و در اینجا از آزمون t تک متغیره، برای تحلیل استنباطی استفاده می‌کنیم.

جدول شماره ۷. نتایج آزمون t تک متغیره، مقایسه میانگین با میانگین فرضی ($m=3$)

میانگین فرضی	میانگین	انحراف معیار	T	Df	سطح معناداری (Sig)
۳	۳/۶۵	۱/۰۴	۱۰/۶۴	۲۹۳	<۰/۰۰۰۵

مطابق نتایج جدول بالا، مقدار سطح معنی‌داری (ارزش یا مقدار p) برابر ۰/۰۰۰۵ است و چون این مقدار کمتر از ۰/۰۱ است، لذا تفاوت مشاهده شده از نظر آماری در سطح اطمینان ۹۹ درصد معنادار است. به عبارت بهتر، پاسخگویان با برخورداری دانش‌آموزان مقطع متوسطه از هویت ملی تا حدودی موافق هستند. به عبارت دیگر دانش‌آموزان، بیشتر از سطح متوسط دارای هویت ملی بوده‌اند.

سؤال چهارم: وضعیت برخورداری دانش‌آموزان مقطع متوسطه از نظر هویت اجتماعی چگونه است؟

به منظور دستیابی به پاسخ سؤال اول پژوهش پنج (۵) پرسش در پرسشنامه قرار گرفته (پرسش‌های ۲۶ تا ۳۰) که در ادامه ابتدا نتایج توصیفی و سپس نتایج استنباطی بیان می‌گردد.

جدول ۸. ارزیابی پاسخگویان نسبت به سؤال چهارم پژوهش

ارزیابی	میانگین فراوانی	درصد	میانگین
کاملاً مخالف	۴۳	۱۴/۶	۲/۳۷
تا حدودی مخالف	۱۱۸	۴۰/۱	
مطمئن نیستم (متوسط)	۱۰۱	۳۴/۴	
تا حدودی موافق	۲۷	۹/۲	
کاملاً موافق	۱	۰/۳	
بدون پاسخ	۴	۱/۴	
جمع	۲۹۴	۱۰۰	

نتایج جدول نشان می‌دهد:

۵۴/۷ درصد از پاسخگویان با برخورداری دانش‌آموزان مقطع متوسطه از هویت اجتماعی، کاملاً مخالف یا تا حدودی مخالف هستند.

۳۴/۴ درصد از پاسخگویان به برخورداری دانش‌آموزان مقطع متوسطه از هویت اجتماعی، مطمئن نیستند.

۹/۵ درصد از پاسخگویان با برخورداری دانش‌آموزان مقطع متوسطه از هویت اجتماعی، تا حدودی موافق یا کاملاً موافق هستند.

میانگین وزنی ۲/۳۷ از ۵ نشان می‌دهد پاسخگویان با برخورداری دانش‌آموزان مقطع متوسطه از هویت اجتماعی، تا حدودی مخالف هستند.

تحلیل استنباطی: نظر به اینکه نرمال بودن توزیع نمرات به کمک آزمون کالموگراف-اسمیرنف تأیید گردید از آزمون‌های پارامتریک و در اینجا از آزمون t تک متغیره، برای تحلیل استنباطی استفاده می‌کنیم.

جدول شماره ۹. نتایج آزمون t تک متغیره، مقایسه میانگین با میانگین فرضی ($m=3$)

میانگین فرضی	میانگین	انحراف معیار	T	Df	سطح معناداری (Sig)
۳	۲/۳۷	۰/۸۴۷	-۱۲/۷۳	۲۹۳	<۰/۰۰۰۵

مطابق نتایج جدول بالا، مقدار سطح معنی‌داری (ارزش یا مقدار p) برابر $<0/0005$ است و چون این مقدار کمتر از $0/01$ خطا است، لذا تفاوت مشاهده شده از نظر آماری در سطح اطمینان ۹۹ درصد معنادار است؛ به عبارت بهتر، پاسخگویان با برخورداری دانش‌آموزان مقطع متوسطه از هویت اجتماعی تا حدودی مخالف هستند؛ به عبارت دیگر دانش‌آموزان کمتر از سطح متوسط دارای هویت اجتماعی بوده‌اند.

سؤال پنجم: آیا وضعیت هویتی دانش‌آموزان متوسطه با توجه به ویژگی‌های دموگرافیک (جنسیت، رشته تحصیلی، شغل مادر، شغل پدر، تحصیلات مادر، تحصیلات پدر) با هم تفاوت دارند؟

به منظور دستیابی به پاسخ و با توجه به ماهیت سؤال، فقط به ارائه مطالب مربوط به استنباط و تعمیم پرداخته می‌شود.

فرض آماری: بین دیدگاه‌های پاسخگویان با توجه به عوامل دموگرافیک (جنسیت،

رشته تحصیلی، شغل مادر، شغل پدر، تحصیلات مادر، تحصیلات پدر) تفاوت وجود ندارد.

جنسیت

با توجه به ماهیت دو ارزشی این متغیر از آزمون مقایسه میانگین دو جامعه که به کمک آزمون تی (t) مستقل انجام می‌شود، استفاده می‌کنیم.

جدول شماره ۱۰. نتایج آزمون t مستقل برای متغیر جنس (df=۲۹۲)

جنس	ابعاد هویت	پسر			دختر			T	سطح معناداری
		فراوانی	میانگین	انحراف معیار	فراوانی	میانگین	انحراف معیار		
فردی	۱۹۷	۳/۴۸	۰/۶۴۸	۹۷	۳/۲۵	۰/۵۶۰	۳/۰۵	۰/۰۰۲	
دینی	۱۹۷	۲/۰۵	۰/۸۱۱	۹۷	۲/۲۴	۰/۷۹۰	-۱/۹۶	۰/۰۵۰	
ملی	۱۹۷	۳/۶۹	۱/۰۵	۹۷	۳/۶۲	۱/۰۴	۰/۵۲۲	۰/۶۰۲	
اجتماعی	۱۹۷	۲/۲۴	۰/۸۴۳	۹۷	۲/۴۳	۰/۸۴۴	-۱/۷۳	۰/۰۸۵	

مطابق نتایج جدول بالا، اختلاف مشاهده‌شده بین میانگین پسران و دختران با اطمینان ۹۵ درصد در مورد هویت فردی و هویت دینی معنادار است؛ زیرا مقدار سطح معنی‌داری (ارزش یا مقدار p) کوچکتر از ۰/۰۵ است ($p < ۰/۰۵$)؛ یعنی در مورد هویت فردی، پسران بیشتر از دختران هویت فردی دانش‌آموزان متوسطه را تعیین نموده‌اند، اما در مورد هویت دینی، دختران بیشتر از پسران هویت دینی را تعیین نموده‌اند. در عین حال اختلاف مشاهده‌شده بین میانگین پسران و دختران، با اطمینان ۹۵ درصد در مورد هویت ملی و هویت اجتماعی معنادار نیست؛ زیرا مقدار سطح معنی‌داری (ارزش یا مقدار p) بزرگتر از ۰/۰۵ است ($p > ۰/۰۵$). به عبارت دیگر بین هویت ملی و هویت اجتماعی دانش‌آموزان دختر و پسر تفاوت معناداری وجود ندارد.

رشته تحصیلی

با توجه به ماهیت چند ارزشی این متغیر از آزمون F یا مقایسه میانگین چند جامعه (ANOVA)، که به آن تحلیل واریانس یک راهه یا یک عامله نیز گفته می‌شود، استفاده می‌کنیم.

جدول شماره ۱۱. نتایج تحلیل آنوا برای متغیر رشته تحصیلی (df=۲ و ۲۹۱)

رشته	ریاضی		تجربی		انسانی		F	سطح معناداری
	میانگین	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار		
هویت فردی	۳/۳۴	۰/۶۴۵	۳/۳۰	۰/۵۷۲	۳/۳۳	۰/۵۸۲	۰/۱۳۳	۰/۸۷۶
هویت دینی	۲/۲۱	۰/۸۱۲	۲/۲۰	۰/۸۳۴	۲/۱۲	۰/۷۶۲	۰/۴۰۸	۰/۶۶۵
هویت ملی	۳/۷۰	۱/۰۴	۳/۵۶	۱/۰۵	۳/۶۸	۱/۰۴	۰/۵۲۲	۰/۵۹۴
هویت اجتماعی	۲/۳۶	۰/۸۲۴	۲/۴۵	۰/۸۶۱	۲/۲۸	۰/۸۵۵	۰/۹۵۱	۰/۳۸۸

مطابق نتایج جدول بالا، اختلاف مشاهده شده بین میانگین پاسخگویان با میزان تحصیلات مختلف، معنادار نیست. زیرا مقدار سطح معنی‌داری (ارزش یا مقدار p) بزرگتر از ۰/۰۵ است ($p < ۰/۰۵$)؛ یعنی پاسخگویان در مورد رشته‌های تحصیلی مختلف نظرات یکسانی ارائه نموده‌اند.

شغل مادر

با توجه به ماهیت دو ارزشی این متغیر از آزمون مقایسه میانگین دو جامعه که به کمک آزمون تی (t) مستقل انجام می‌شود، استفاده می‌کنیم.

جدول شماره ۱۲. نتایج آزمون t مستقل برای متغیر شغل مادر (df=۲۹۲)

شغل مادر	شاغل		خانه دار		T	سطح معناداری
	میانگین	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار		
هویت فردی	۳/۲۰	۰/۴۶۸	۳/۳۴	۰/۶۱۲	-۱/۲۷	۰/۲۰۴
هویت دینی	۲/۳۹	۰/۷۷۷	۲/۱۵	۰/۸۰۲	۱/۵۷	۰/۱۱۶
هویت ملی	۳/۵۴	۱/۰۹	۳/۶۶	۱/۰۴	-۰/۶۲۳	۰/۵۳۴
هویت اجتماعی	۲/۶۶	۰/۸۱۷	۲/۳۳	۰/۸۴۵	۲/۱۱	۰/۰۳۵

مطابق نتایج جدول بالا، اختلاف مشاهده شده بین میانگین مادران شاغل و خانه‌دار با اطمینان ۹۵ درصد در مورد هویت اجتماعی معنادار است؛ زیرا مقدار سطح معنی‌داری (ارزش یا مقدار p) کوچکتر از ۰/۰۵ است ($p < ۰/۰۵$)؛ یعنی در مورد هویت اجتماعی،

شاغلان بیشتر از خانه‌دارها هویت اجتماعی دانش‌آموزان متوسطه را تعیین نموده‌اند و یا بین هویت اجتماعی دانش‌آموزان بر حسب شغل مادر تفاوت وجود دارد. در عین حال اختلاف مشاهده شده بین میانگین مادران شاغل و خانه‌دار با اطمینان ۹۵ درصد در مورد هویت فردی، هویت دینی و هویت ملی معنادار نیست؛ زیرا مقدار سطح معنی‌داری (ارزش یا مقدار p) بزرگتر از ۰/۰۵ است ($p > ۰/۰۵$)؛ به عبارت دیگر بین هویت فردی، هویت دینی و هویت ملی مادران شاغل و خانه‌دار تفاوت معناداری ابراز ننموده‌اند و یا بین هویت فردی، هویت دینی و هویت ملی دانش‌آموزان بر حسب وضعیت اشتغال مادر تفاوت وجود ندارد.

شغل پدر

با توجه به ماهیت دو ارزشی این متغیر از آزمون مقایسه میانگین دو جامعه که به کمک آزمون تی (t) مستقل انجام می‌شود، استفاده می‌کنیم.

جدول شماره ۱۳. نتایج آزمون t مستقل برای متغیر شغل پدر ($df=۲۹۲$)

شغل پدر ابعاد هویت	آزاد		دولتی		T	سطح معناداری
	میانگین	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار		
هویت فردی	۳/۳۰	۰/۶۳	۳/۳۷	۰/۵۴	-۰/۸۸۸	۰/۳۷۵
هویت دینی	۲/۲۰	۰/۸۱	۲/۱۴	۰/۷۸	۰/۶۲۴	۰/۵۳۳
هویت ملی	۳/۶۸	۱/۰۲	۳/۵۹	۱/۰۸	۰/۶۸۳	۰/۴۹۵
هویت اجتماعی	۲/۴۰	۰/۸۵	۲/۳۱	۰/۸۳	۰/۸۶۱	۰/۳۹۰

مطابق نتایج جدول، اختلاف مشاهده شده بین میانگین پدران با شغل آزاد و شغل دولتی با اطمینان ۹۵ درصد در مورد تمام سؤال‌ها (هویت فردی، هویت دینی، هویت ملی و هویت اجتماعی) معنادار نیست. زیرا مقدار سطح معنی‌داری (ارزش یا مقدار p) بزرگتر از ۰/۰۵ است ($p > ۰/۰۵$)؛ به عبارت دیگر بین هویت فردی، هویت دینی، هویت ملی و هویت اجتماعی پدران با شغل آزاد و شغل دولتی تفاوت معناداری ابراز ننموده‌اند و یا بین هویت فردی، هویت دینی، هویت ملی و هویت اجتماعی دانش‌آموزان بر حسب وضعیت اشتغال پدر تفاوت وجود ندارد.

تحصیلات مادر

با توجه به ماهیت چند ارزشی این متغیر از آزمون F یا مقایسه میانگین چند جامعه (ANOVA)، که به آن تحلیل واریانس یکراهه یا یک عامله نیز گفته می‌شود، استفاده می‌کنیم.

جدول شماره ۱۴. نتایج تحلیل آنوا برای متغیر تحصیلات مادر (df=۳ و ۲۹۰)

سطح معناداری	F	فوق لیسانس و بالتر		لیسانس		دیپلم و فوق دیپلم		زیر دیپلم		تحصیلات مادر ابعاد هویت
		انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار	میانگین	
۰/۰۹۰	۲/۱۸	۰/۴۸۷	۳/۱۸	۰/۶۳۲	۳/۵۱	۰/۵۳۱	۳/۴۰	۰/۶۴۶	۳/۲۸	هویت فردی
۰/۴۱۵	۰/۹۵۳	۰/۸۵۴	۲/۱۷	۰/۸۲۹	۲/۰۸	۰/۸۳۳	۲/۲۹	۰/۷۶۵	۲/۱۲	هویت دینی
۰/۱۱۴	۱/۹۹	۱/۳۱	۳/۲۳	۰/۹۱۲	۳/۸۴	۰/۸۵۳	۳/۶۸	۱/۱۰	۳/۶۸	هویت ملی
۰/۷۸۶	۰/۳۵۵	۱/۰۲	۲/۲۳	۰/۹۱۵	۲/۳۲	۰/۷۶۹	۲/۳۹۷	۰/۸۴۶	۲/۳۹۰	هویت اجتماعی

مطابق نتایج جدول بالا، اختلاف مشاهده شده بین میانگین پاسخگویان با میزان تحصیلات مختلف، معنادار نیست. زیرا مقدار سطح معنی‌داری (ارزش یا مقدار p) بزرگتر از ۰/۰۵ است ($p < ۰/۰۵$)؛ یعنی پاسخگویان با میزان تحصیلات مختلف در مادر آنها نظرات یکسانی ارائه نموده‌اند.

تحصیلات پدر

با توجه به ماهیت چند ارزشی این متغیر از آزمون F یا مقایسه میانگین چند جامعه (ANOVA)، که به آن تحلیل واریانس یک راهه یا یک عامله نیز گفته می‌شود، استفاده می‌کنیم.

جدول شماره ۱۵. نتایج تحلیل آنوا برای متغیر تحصیلات پدر (df=۳ و ۲۹۰)

سطح معناداری	F	فوق لیسانس و بالا تر		لیسانس		دیپلم و فوق دیپلم		زیر دیپلم		تحصیلات پدر ابعاد هویت
		انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار	میانگین	
۰/۱۳۷	۱/۸۵	۰/۴۵۸	۳/۴۳	۰/۷۹۱	۳/۱۷	۰/۵۶۷	۳/۳۳	۰/۵۲۸	۳/۳۸	هویت فردی
۰/۳۱۴	۱/۱۹	۰/۸۶۰	۲/۴۰	۰/۹۳۴	۲/۰۳	۰/۷۹۵	۲/۱۹	۰/۷۲۵	۲/۲۰	هویت دینی
۰/۶۱۲	۰/۶۰۵	۱/۱۸	۳/۵۳	۱/۳۹	۳/۵۰	۰/۹۷۵	۳/۶۸	۰/۹۵۲	۳/۷۰	هویت ملی
۰/۱۰۸	۲/۰۴	۰/۷۳۱	۲/۵۶	۰/۹۸۵	۲/۱۴	۰/۸۸۰	۲/۴۵	۰/۷۵۳	۲/۳۸	هویت اجتماعی

مطابق نتایج جدول بالا، اختلاف مشاهده شده بین میانگین پاسخگویان با میزان تحصیلات مختلف، معنادار نیست. زیرا مقدار سطح معنی‌داری (ارزش یا مقدار p) بزرگتر از ۰/۰۵ است ($p < ۰/۰۵$)؛ یعنی پاسخگویان با میزان تحصیلات مختلف در پدر آن‌ها نظرات یکسانی ارائه نموده‌اند.

بحث و نتیجه‌گیری

نتایج حاصل از ارائه پاسخ‌های داده شده به سؤال اول این پژوهش نشان داد که دانش‌آموزان مقطع متوسطه در نمونه مورد مطالعه دارای سطح مناسبی از هویت فردی می‌باشند. از آنجا که هویت فردی، یکی از ابعاد مهم هویت و پایه و اساس دیگر ابعاد هویت می‌باشد، داشتن سطح بالایی از هویت فردی برای دانش‌آموزان به عنوان مبنا و پایه سایر ابعاد هویت، لازم و ضروری است.

نتایج حاصل از پاسخ‌های داده شده به سؤال دوم این پژوهش نشان داد که دانش‌آموزان مقطع متوسطه دارای سطح پایینی از هویت دینی می‌باشند؛ به عبارت دیگر، از آنجا که دانش‌آموزان، دارای نمره هویت پایین‌تر از سطح متوسط می‌باشند، لذا نتایج به دست آمده در این بخش چندان رضایت‌بخش نمی‌باشد. بدیهی است نزول و کاهش سطح هویت دینی دانش‌آموزان، به ویژه در مقطع حساس متوسطه، ضمن آنکه بیانگر تضعیف مبانی اخلاقی و دینی آن‌ها می‌باشد، زمینه‌هایی را برای خودباختگی و انفعال دانش‌آموزان در مقابل ارزش‌های فرهنگی و دینی بیگانه فراهم می‌سازد. این امر احتمالاً ناشی از آن است که برنامه‌های آموزشی و درسی مدارس متوسطه در زمینه تربیت بدنی و آموزش‌های مذهبی

و اخلاقی دانش‌آموزان موفقیت‌آمیز نبوده است. نتایج حاصل از این پژوهش با تحقیق فرهمند (۱۳۸۷) ناهمخوان می‌باشد. زیرا از نظر این پژوهشگر، عناصر و ارزش‌های مذهبی همچنان از جایگاه مناسبی در بین جوانان برخوردار است.

نتایج حاصل از پاسخ‌های داده شده به سؤال سوم این پژوهش نشان داد که دانش‌آموزان از سطح مناسبی از هویت ملی برخوردار می‌باشند. در واقع، دانش‌آموزان با دارا بودن میانگین هویتی بالاتر از سطح متوسط میزان امیدوارکننده‌ای از هویت ملی را دارا هستند. نتایج حاصل از این بخش از پژوهش حاضر با تحقیق فرهمند (۱۳۸۷)، همسو می‌باشد.

نتایج حاصل از پاسخ‌های داده شده به سؤال چهارم این پژوهش نشان داد که دانش‌آموزان از سطح پایینی از هویت اجتماعی برخوردار می‌باشند. این امر نشانگر آن است که دانش‌آموزان با دارا بودن میانگینی کمتر از سطح متوسط، از نظر هویت اجتماعی دچار ضعف و مشکل هستند. بدیهی است این کاهش هویت اجتماعی بخصوص در میان دانش‌آموزان مقطع متوسطه یکی از مسائل چالش برانگیز می‌باشد. در تبیین این نتیجه می‌توان گفت که برنامه‌ها و اقدامات انجام گرفته در مدارس متوسطه برای تربیت اجتماعی و رشد قابلیت‌ها و مهارت‌های مربوط به هویت اجتماعی دانش‌آموزان از کارایی لازم برخوردار نمی‌باشد. نتایج حاصل از پژوهش حاضر در این بخش با پژوهش‌های مشابه قبلی در برخی موارد همسو و در برخی موارد ناهمسو می‌باشد. از جمله این پژوهش‌ها می‌توان به تحقیق فرهمند (۱۳۸۷) اشاره نمود. پژوهشگر مذکور در پژوهش خود به این نتیجه دست یافت که ابعاد هویت اجتماعی چون مذهبی و ملی و جنسیتی در بین جوانان مورد مطالعه، بالا و رضایت‌بخش است. در حالی که ابعادی دیگر از هویت اجتماعی چون گروهی و قومی تحت تأثیر متغیری چون ماهواره کمتر از حد متوسط است.

نتایج حاصل از تحلیل پاسخ‌های داده شده در مورد سؤال پنجم این تحقیق نشان داد که بین میزان برخورداری دانش‌آموزان از هویت و متغیر جنسیت رابطه معناداری وجود دارد؛ به عبارت دیگر نتایج حاصل در این بخش گویای آن است که در زمینه ابعاد فردی و دینی هویت، تفاوت معناداری بین دانش‌آموزان دختر و پسر وجود دارد. بدین ترتیب که در بُعد هویت فردی، دانش‌آموزان پسر با دارا بودن میانگین نمره هویت (۳/۴۸) دارای هویت

بالتری نسبت به دختران می‌باشند. این در حالی است که در بُعد هویت دینی، این رابطه معکوس می‌باشد به طوری که در بُعد هویت دینی، دانش‌آموزان دختر با دارا بودن میانگین نمرهٔ هویت (۲/۲۴) دارای سطح بالاتری از هویت دینی نسبت به دانش‌آموزان پسر گروه همسال خود می‌باشند. همچنین نتایج نشان داد بین متغیر جنسیت و ابعاد ملی و اجتماعی هویت، رابطهٔ معناداری وجود ندارد. یافته‌های حاصل از این پژوهش در این قسمت با نتایج تحقیق رمضانی (۱۳۸۴)، دارایی (۱۳۸۷)، دهشیری (۱۳۸۲) همسویی دارد.

از نتایج دیگر این پژوهش آن بود که بین میزان برخورداری دانش‌آموزان از هویت اجتماعی و وضعیت اشتغال مادر رابطهٔ معناداری وجود دارد به طوری که دانش‌آموزانی که دارای مادران شاغل هستند از هویت اجتماعی بالاتری برخوردارند. در تبیین این یافته‌ها می‌توان گفت که احتمالاً ورود زنان به بازار کار، به ویژه در مشاغل رسمی و اداری منجر به درونی کردن بیشتر ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی و پایبندی به قوانین و مقررات اجتماعی بیشتر می‌گردد. همچنین این پژوهش مشخص کرد که بین میزان برخورداری دانش‌آموزان از هویت و متغیر رشتهٔ تحصیلی رابطهٔ معناداری وجود ندارد. این امر احتمالاً به خاطر آن است که هویت به عنوان یک پدیدهٔ چند وجهی غالباً تحت تأثیر متغیرهای فردی و اجتماعی است و عواملی نظیر نوع رشتهٔ تحصیلی دانش‌آموزان چندان در شکل‌گیری و ایجاد آن مؤثر نمی‌باشد. این نتیجه با یافته‌های پژوهش آذرخش (۱۳۸۷) همخوان می‌باشد.

پیشنهادهای کاربردی

با توجه به نتایج حاصل از این پژوهش، پیشنهادات زیر ارائه می‌گردد:

۱. با توجه به اینکه دانش‌آموزان متوسطه از نظر هویت دینی دارای وضعیت مناسبی نیستند، پیشنهاد می‌گردد محتوای کتب درسی دینی (به عنوان مهم‌ترین ابزار شکل‌دهی به هویت دینی دانش‌آموزان) مقطع متوسطه دستخوش تغییر یا اصلاح شده و مضامین و مفاهیم و تجربیات یادگیری دینی و مذهبی را در ساختاری جذاب و متناسب با ویژگی‌های شناختی یادگیرندگان و نیز سازگار با مسائل و واقعیات اجتماعی جامعهٔ امروزی به دانش‌آموزان معرفی نماید.

۲. تأکید بر اصلاح روش‌ها و شیوه‌های تدریس کتب دینی دوره متوسطه، به گونه‌ای که این روش‌ها از تدریس یکطرفه معلم دینی به سمت استفاده و بهره‌گیری از فنون و شیوه‌های تدریس فعال و مشارکتی تغییر یابد تا از این طریق آموزش و تفهیم محتوای کتب دینی برای دانش‌آموزان متوسطه در بستری پویا و تعاملی انجام پذیرد.
۳. طراحی و اجرای فرصت‌های یادگیری متنوع، نظیر برگزاری میزگردها و تریبون‌های دانش‌آموزی در مدارس متوسطه با حضور روحانیون و کارشناسان و متخصصان امر، تا زمینه طرح مهم‌ترین مسائل و چالش‌های مذهبی دینی جوانان و پاسخگویی منطقی و علمی به آنها فراهم گردد.
۴. تأکید بر ارتقای صلاحیت‌های حرفه‌ای دبیران دینی و افزایش سطح دانش و بصیرت علمی آنها به منظور توجه کردن و پاسخ دادن به سؤالات و ابهامات جدی که دانش‌آموزان متوسطه در زمینه مسائل و دغدغه‌های دینی با آن مواجه هستند.
۵. برگزاری نمایشگاه‌هایی با مضامین و موضوعات دینی که به طور عینی و مشهود آثار و کارکردهای مثبت و متعالی دین و نیز تأثیرات منفی فقدان آن را در جامعه امروزی به دانش‌آموزان نشان می‌دهد.
۶. تسهیل و تشویق دانش‌آموزان مقطع متوسطه به مشارکت در فعالیت‌های گروهی و اجتماعی در مدرسه و حمایت کادر مدیریتی از آنها در راستای شکل‌گیری هویت اجتماعی.
۷. بازنگری در محتوای کتب جامعه‌شناسی دوره متوسطه، به منظور گنجاندن آن دسته از مفاهیم و مهارت‌های گروهی و اجتماعی که شکل‌گیری هویت اجتماعی در دانش‌آموزان این مقطع را تسهیل می‌کند.
۸. اجرای فعالیت‌های یادگیری فوق برنامه در قالب اردوها، گردش‌های دسته‌جمعی که دانش‌آموزان طی آن، مهارت‌های گروهی را از طریق تعامل با یکدیگر یاد می‌گیرند.
۹. برگزاری انواع مسابقات و رقابت‌های ورزشی و هنری که در قالب گروهی انجام می‌پذیرد. نظیر مسابقات فوتبال، والیبال، تئاتر که قطعاً زمینه‌ساز رشد قابلیت‌های جمعی دانش‌آموزان می‌باشد.
۱۰. اصلاح و تغییر روش‌های تدریس درس جامعه‌شناسی و بهره‌گیری از شیوه‌های فعال

و مبتنی بر مشارکت و تعامل معلم و همه دانش‌آموزان کلاس.

منابع

- آذرخش، اردشیر (۱۳۸۷). بررسی وضعیت هویت دینی دانش‌آموزان مدارس متوسطه پسرانه شهر سنندج. پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته جامعه‌شناسی. دانشگاه اصفهان، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، گروه جامعه‌شناسی.
- بیلر، رابرت (۱۳۶۹). کاربرد روانشناسی در آموزش (ج اول). ترجمه پروین کدیور. تهران: انتشارات مرکز نشر دانشگاهی.
- دهخدا، علی‌اکبر (۱۳۴۱). لغت‌نامه دهخدا. تهران: چاپ گلشن.
- رجایی، علیرضا؛ بیاضی، محمد حسین؛ جیبی‌پور، حمید (۱۳۸۸). باورهای مذهبی اساسی، بحران هویت و سلامت عمومی جوانان. مجله روانشناسی تحولی (روانشناسان ایران)، سال ششم، شماره ۲۲.
- رمضانی، محمد (۱۳۸۴). تبیین رابطه سرمایه فرهنگی خانواده با هویت اجتماعی جوانان (مطالعه موردی، دانشجویان دانشگاه کاشان). پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه اصفهان، گروه جامعه‌شناسی.
- رهنما، اکبر؛ عبدالملکی، صابر (۱۳۸۷). درآمدی بر مبانی نظری هویت به منظور بررسی نقش دانشگاه، جنسیت، هیجانات و شناخت در شکل‌گیری هویت جوانان. ماهنامه مهندسی فرهنگی، سال سوم، شماره ۲۲ و ۲۱.
- شرفی جم، محمدرضا (۱۳۸۵). بحران هویت فرهنگی در ایران و پیامدهای آن. فصلنامه روانشناسی و علوم تربیتی دانشگاه تهران، سال ۳۶، شماره ۴-۳، ص ۶-۴۵.
- شیخ‌وندی، داور (۱۳۸۳). بازتاب هویت اقوام ایرانی در کتاب‌های درسی دوره ابتدایی و راهنمایی. مقاله موجود در www.fakouhi.com
- صادق‌زاده، رقیه؛ منادی، مرتضی (۱۳۸۷). جایگاه نمادهای هویت ملی در کتاب‌های درسی ادبیات فارسی و تاریخ دوره متوسطه رشته علوم انسانی. فصلنامه علمی و پژوهشی نوآوری‌های آموزشی، سال هفتم، شماره ۲۷، ص ۱۳۶-۱۲۵.
- صالحی عمران، ابراهیم؛ شکیباییان، طناز (۱۳۸۶). بررسی میزان توجه به مؤلفه‌های هویت ملی در کتاب‌های درسی دوره آموزش ابتدایی. فصلنامه مطالعات ملی؛ سال هشتم،

شماره ۱، ص ۸۴ - ۶۳.

- عمید، حسن (۱۳۸۲). فرهنگ فارسی عمید. تهران: انتشارات امیرکبیر.
- فرزانه‌خو، صدیقه مرجان (۱۳۸۷). رابطه بین عملکرد خانواده و پایگاه هویت دانش‌آموزان دختر دوره دبیرستان شهر اصفهان. پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته روانشناسی بالینی، دانشگاه اصفهان، دانشکده‌های علوم تربیتی و روانشناسی، گروه روانشناسی.
- فرهمند، مهناز (۱۳۸۷). فرایند جهانی‌شدن فرهنگ و هویت اجتماعی (مطالعه موردی با جوانان شهر اصفهان). پایان‌نامه دکترای جامعه‌شناسی، دانشگاه اصفهان، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، گروه جامعه‌شناسی.
- کهنه‌پوشی، سید مصلح؛ کهنه‌پوشی، سید حامد (۱۳۸۸). تحلیل محتوای مفهوم هویت کتاب‌های درسی جامعه‌شناسی ۱ و ۲ رشته ادبیات و علوم انسانی دوره متوسطه. فصلنامه مطالعات برنامه درسی، سال چهارم، شماره ۱۳ و ۱۴، ص ۱۴۰ - ۱۲۵.
- گودرزی، حسین (۱۳۸۵). مفاهیم بنیادین در مطالعات قومی. تهران: انتشارات تمدن ایرانی.
- لطف آبادی، حسین (۱۳۸۴). ضرورت برنامه‌ریزی برای آموزش مهارت‌های زندگی، تحکیم هویت و رشد شخصیت دانش‌آموزان. فصلنامه علمی و پژوهشی نوآوری‌های آموزشی، سال چهارم، شماره ۱۲، ص ۱۰ - ۷.
- لطف آبادی، حسین (۸۲ - ۱۳۸۱) پژوهش در وضعیت و نگرش مسائل جوانان ایرانی. تهران: فصلنامه مطالعات جوانان، شماره ۱ و ۲، ص ۳۲ - ۱۲.
- ماسن، پاول هنری؛ کیگان، جروم؛ هوستون، آلتاکارول؛ کاتجر، جان جین وی (۱۳۷۰). رشد و شخصیت کودک. ترجمه مهشید یاسایی. تهران: انتشارات نشر مرکز.
- محسنی، نیک‌چهره (۱۳۷۵). درک خود از کودکی تا بزرگسالی. تهران: انتشارات بعثت.
- مشایخ، فریده (۱۳۸۶). نگاهی به ماهیت دانش از دیدگاه معرفت‌شناسی - فلسفی (مقدمه مترجم) در لوی، الف. برنامه‌ریزی درسی مدارس. ترجمه فریده مشایخ. تهران: انتشارات مدرسه.
- منادی، مرتضی (۱۳۸۳). جهانی‌شدن، دستگاه‌های فرهنگی و جوانان ایرانی، آموزش و پرورش و گفتمان نوین. پژوهشکده تعلیم و تربیت، شماره ۳۱.

میلر، جی، پی (۱۳۷۹). نظریه‌های برنامه‌درسی. ترجمه محمود مهر محمدی. تهران: انتشارات سمت.

- Andrews , Rhys . Mc Glynn , Catherine . Mycock , Andrew . (2009) . Student's attitudes towards history : Does self – identity matter ? Journal Research V51. n3.365 – 377
- Berman , Steven L . Weems , Carl F . Petkus , Veronica F . (2009) . The prevalence and incremental validity of identity problem symptoms in a high school sample . Journal of child psychiatry and Human Development . Vol 40 . n2. 183 -195 .
- Berzonsky , M . D . (2003) . Identity style and well – being : does commitment matter ? An International Journal of Theory and Research . Vol 3 (1). 131 – 142 .
- Berzonsky , M . D . (2004) . Identity style , parental authority and identity commitment . Journal of Youth and Adolescence . Vol.33. no.3.213 – 220.
- Crocetti , Elisabetta . Rubini , Monica . Berzonsky , Michael D . Meeus , Wim (2009) . Brief report : The Identity style Inventory – Validation in Italian adolescents and college students . Journal of Adolescence 32 . 425 – 433 .
- Cross , Herbert . J . Allen , Jon G . (2007) . Ego identity , status , adjustment and academic achievement . Journal of consulting and clinical Psychology . vol 34 (2) . P . 288
- Erikson , E . H . (1956) . The problem of ego identity . Journal of the American Psychoanalytic Association : vol 12 (4) . p . 56 – 121.
- Erikson , E . H . (1968) . Youth and crisis . New York . Norton .
- Heaven , P.C.L . (1994) . Contemporary adolescence , A social psychological approach . South Melbourne . Macmillan Educational.(27 – 40) .
- Kroger , J . (1997) . Identity in Adolescence . The balance between self and other London and New York : Routledge .
- Lee , chien _ T . Beckert , Troy E . Goodrich , Thane R . (2010) . Journal of youth and Adolescence . v39 . n 8 . 882 -893
- Marcia . J . E . (1966) . Development and validation of ego identity status . Journal of Personality and Social Psychology . vol.3.No.5.551 – 558 .

- Reeves , Jenelle (2009) . Teacher investment in learner identity . Teaching and Teacher Education 25 . 34 – 41 .
- Rodriguez , Liliana . Schwartz , Seth J . With bourne , Susan krauss (2010) . American identity revisited : The relation between national , ethnic and personal identity hn a multiethnic sample of emerging adults . Journal of Adolescent Research . V25 . n2 . 324 – 349.
- Shanahan , Matthew J . Pychy , Timothy A . (2007) . An ego identity Perspective on volitional action : Identity status , agency , and Procrastination . Journal of Personality and Individual Differences 43 . 901 – 911 .
- Thomas , Michael K . Columbus , Marco A . (2010) . African American identity and for primary cultural , instructional dwsign . Journal of Educational Technology System . V 38 . n1 . P 75 – 92

